
**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ**

УДК 338.124:339.94

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2022-1-1>**Фомішина В.М.**доктор економічних наук, професор,
професор кафедри зовнішньоекономічної діяльності
Херсонського національного технічного університету**Чайка-Петегирич Л.Б.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри зовнішньоекономічної діяльності
Херсонського національного технічного університету**Федорова Н.Є.**кандидат економічних наук,
доцент кафедри зовнішньоекономічної діяльності
Херсонського національного технічного університету**Fomishyna Vira, Chaika-Petehyrych Lillia, Fedorova Nadiia**
Kherson National Technical University**ОЦІНКА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ
МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ****ASSESSMENT OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT
OF INTERNATIONAL BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE**

В статті обґрунтовано актуальність зовнішнього середовища для компаній, які вже функціонують на міжнародних ринках або планують вихід на них. Показано, що зовнішнє середовище здійснює вплив як на кінцеві результати діючих підприємств, так і на спроможність виходу на зовнішній ринок для нових. Об'єктом дослідження є зовнішнє середовище міжнародного бізнесу. Оцінка стану зовнішнього середовища здійснена на основі матеріалів із відкритих джерел (рейтинги міжнародних організацій). Для аналізу зовнішнього середовища виконано модифікований PESTEL-аналіз середовища функціонування українського бізнесу. На його основі зроблено висновки щодо стану елементів зовнішнього середовища: Україна втрачає політичні, соціально-економічні, правові позиції у світі, що пояснюється дією низки зовнішньополітичних і внутрішніх факторів. Економічна складова є більш сприятливою для міжнародного бізнесу. Такий поточний стан зовнішнього середовища потребує подальших реальних реформ і визначення пріоритетів зовнішньоекономічної політики країни.

Ключові слова: зовнішнє середовище, міжнародний бізнес, PESTEL-аналіз, міжнародні рейтинги, індекси.

The paper substantiates the relevance of the external environment for companies that already operate in international markets or plan to enter them as it affects both the final results of companies operating internationally and the ability to enter foreign markets for newcomers. Some factors of the external environment can intensify the foreign economic activity of companies, while others will inhibit their foreign ambitions. The object of research is the external environment of international business and its elements. The assessment of the state of the external environment is based on materials from open sources (international ratings). To assess the external environment, a modified PESTEL analysis of the political, economic, social, and legal elements of the Ukrainian business environment was performed. According to the results of the assessment, the following conclusions can be drawn: 1) Ukraine has a number of problems with political instability, low government efficiency, quality of legislation, corruption; 2) the economic environment becomes more favorable (such indicators as GDP per capita (PPP), export, and inflation have decreased). However, there are also negative trends (there was an increase in the unemployment rate and import volumes); economic growth hampered by several factors (corruption, insecurity of property rights, low efficiency of the judiciary, low investment and financial freedoms); 3) the population of Ukraine is gradually declining due to significant migration flows and the "aging of

the nation"; despite the growth of the average wage in the country relative to developed neighbors, it remains low; 4) Ukraine still has problems with the rule of law (arbitrariness of power; illegal application of laws; enforcement of regulations is subject to bribery and illegal influence by private interests; public services such as permits, licenses, and administration of public health services provided through bribery, etc.), as well as a rather complicated procedure for starting and operating a business.

Key words: external environment, international business, PESTEL-analysis, international ratings, indices.

Постановка проблеми. Міжнародний бізнес забезпечує включення країни у світову економіку шляхом міжнародного виробництва, обміну товарами і факторами виробництва. Міжнародний бізнес надає нові можливості і переваги для економічних суб'єктів на всіх рівнях господарювання. На мікрорівні фірми досягають власних цілей, пов'язаних з прибутком, як-то розширення ринків збуту, отримання ресурсів і диверсифікація джерел постачання і збуту [1, с. 6]. Споживачі отримують доступ до нових продуктів, широкого асортименту, світових стандартів якості та цін. На макрорівні міжнародний бізнес впливає на формування платіжного балансу, обсяги валютних надходжень, іноземних інвестицій, інновацій, зайнятості, надходжень до державного бюджету і ін.

Організаційною формою міжнародного бізнесу є міжнародна компанія. Міжнародна компанія – це будь-яка організація, яка здійснює свою діяльність на підставі укладання комерційних угод з окремими особами, приватними фірмами або державними організаціями зарубіжних країн [2, с. 19]. Форми і методи здійснення зовнішньоекономічних операцій визначаються не тільки власними цілями компанії, але і зовнішнім середовищем ведення бізнесу (правовим, політичним, економічним, культурним), у якому компанія здійснює господарську діяльність. Адаптація до умов зовнішнього середовища є обов'язковою умовою міжнародного бізнесу, що актуалізує тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика теоретичних та прикладних аспектів міжнародного бізнесу та тенденцій його розвитку висвітлюється в наукових доробках таких вчених, як Деніелс Джон Д., Радеба Х. Лі, Саліван Д., Прушківська Е.В., Румянцев А.П., Сазонець О.М., Філіпенко А.С. та ін. Трактуювання сутності поняття «бізнес-середовище», його характерні особливості, класифікація викладені в роботах Варналія З.С., Козоріз М.А., Мельника М.І, Покропивного С.Ф., Мокія А.І. та ін. Щорічні міжнародні рейтинги, які є орієнтиром для міжнародних компаній, використані для аналізу і оцінки зовнішнього середовища. Мінливість зовнішнього середовища потребує постійної уваги до подальших досліджень у цьому напрямі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження поточного стану зовнішнього середовища для прийняття управлінських рішень щодо розвитку міжнародного бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зовнішнє середовище функціонування підприємства здійснює вплив на його спроможність виходу на зовнішній ринок. Деякі фактори зовнішнього середовища (законодавчо-правова база, наявність угод про зону вільної торгівлі, загальна тенденція до економічного зростання країни) можуть активізувати зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання, натомість інші (політична нестабільність, високий рівень корупції, погіршення відносин між країнами) гальмуватимуть іноземні амбіції підприємств. З метою дослідження поточної ситуації в зовнішньому середовищі підприємства проведемо PESTEL-аналіз відповідно до методики [3]. Враховуючи специфіку міжнародного бізнесу, модифікуємо PESTEL-аналіз до таких складових: політична, економічна, соціальна та правова.

Політична складова. Політичну ситуацію в країні можна оцінити за допомогою низки індексів, які оцінюють якість управління державою, а також регулювання питання корупції в країні. Значення таких індексів для України наведено у табл. 1.

Індекс ефективності уряду – це індекс, розроблений Групою Світового банку, який вимірює якість державних послуг, роботи апарату державної служби, формування політики, впровадження політики та виконання зобов'язання уряду покращувати ці аспекти або підтримувати їх на високому рівні. Цей індекс включає 193 країни з рейтингом від -2,5 (менш ефективний) до 2,5 (більш ефективний). Показник складається із 6 агрегованих субіндексів. У досліджуваному періоді індекс зростає, що свідчить про зростання ефективності уряду, проте значення є від'ємним, що відображує загальну низьку ефективність уряду України.

Індекс політичної стабільності та відсутності насилля/тероризму – це індекс, розроблений Групою Світового банку, який вимірює ймовірність політичної нестабільності та/або політично вмотивованого насильства, включаючи тероризм. Цей індекс включає 193 країни з рейтингом від -2,5 (слабка) до 2,5 (сильна). Україна

Таблиця 1

**Міжнародні рейтинги, що оцінюють ефективність
політичної складової зовнішнього середовища в Україні**

Назва індексу	Значення індексу (№ в рейтингу/кількість балів)	
	2016	2020 або 2021
Government Effectiveness index / Індекс ефективності уряду [4]	№ 32,21* (-0,57)	№ 38,94* (-0,36)
Political Stability and Absence of Violence/Terrorism index / Індекс політичної стабільності та відсутності насилля/тероризму [4]	№ 6,67* (-1,86)	№ 12,26* (-1,16)
Regulatory Quality index / Індекс якості законодавства [4]	№ 36,06* (-0,43)	№ 40,87* (-0,30)
Control of Corruption index / Індекс контролю корупції [4]	№ 21,15* (-0,81)	№ 23,56* (-0,78)
Corruption Perceptions Index / Індекс сприйняття корупції [5]	№ 131 (29,00)	№ 117 (33,00)

* процентильний рейтинг серед усіх країн (діапазон від 0 (найнижчий) до 100 (найвищий) ранг)

Джерело: побудовано авторами на основі даних [4, 5]

має низький показник через нестабільну політичну ситуацію, конфлікт на сході та анексію АР Крим. Проте за досліджуваний період позиції країни покращуються.

Індекс якості законодавства – це індекс, розроблений Групою Світового банку, який вимірює здатність уряду формулювати та впроваджувати обґрунтовану політику та нормативні акти, які дозволяють і сприяють розвитку приватного сектору. Україна має низький процентиль у рейтингу, проте значення показника покращується у досліджуваному періоді.

Індекс контролю корупції – це індекс, розроблений Групою Світового банку, який вимірює уявлення про те, якою мірою державна влада використовується для приватної вигоди, включаючи як дрібні, так і великі форми корупції, а також «захоплення» держави елітами та приватними інтересами. Значення індексу для України свідчить, про високий рівень корупції та стабільність такої ситуації у досліджуваному періоді.

Індекс сприйняття корупції – щорічний рейтинг країн світу, що укладається організацією Transparency International з 1995 року. Країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який ґрунтується на оцінках підприємців та аналітиків. Індекс базується на декількох незалежних опитуваннях, у котрих беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти, в тому числі з Азійського та Африканського банків розвитку, Світового банку та міжнародної організації Freedom House. Індекс варіюється від 0 (дуже корумпована держава) до 100 балів (повна відсутність корупції). Україна покращила свою позицію в рейтингу, проте залишається дуже корумпованою державою.

Отже, на основі аналізу динаміки місця України у міжнародних рейтингах, що дають оцінку ефективності політичної складової зовнішнього середовища українського бізнесу, можна зробити висновок, що України має низку проблем

щодо політичної нестабільності, низької ефективності уряду, якості законодавства, корупції.

Економічна складова. Для оцінки економічного середовища України проаналізуємо динаміку таких міжнародних рейтингів: Індекс економічної свободи (англ. Index of economic freedom), Оцінка стійкого економічного розвитку (Sustainable Economic Development Assessment) та Індекс глобальної конкурентоспроможності (англ. The Global Competitiveness Index). Також проаналізуємо динаміку таких макроекономічних показників як ВВП (ПКС) на душу населення, експорт, імпорт, зовнішньоторговельне сальдо. У табл. 2 наведено дані про місце України у міжнародних рейтингах.

Індекс економічної свободи – показник, який щорічно розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation з 1995 року. Індекс економічної свободи базується на 10 субіндексах, які оцінюються за шкалою від 0 до 100, показник 100 відповідає максимальній свободі: свобода бізнесу; свобода торгівлі; податкова свобода; державні витрати; грошова свобода; свобода інвестицій; фінансова свобода; захист прав власності; свобода від корупції; свобода трудових стосунків. У 2016 р. Україна за цим індексом вважалась не вільною економікою (repressed). У 2021 р. країна перейшла в групу mostly unfree. Це вказує на незначне покращення загальної ситуації в країні. Україна має низькі показники у таких субіндексах: корупція, захист прав власності, ефективність судової системи, інвестиційна та фінансова свободи.

Оцінка стійкого економічного розвитку відбувається через аналіз економічного зростання та добробуту громадян країн за такими показниками: державне управління, охорона навколишнього середовища, економічна стабільність, зайнятість населення, охорона здоров'я, доходи, освіта, інфраструктура, рівність та громадянське суспільство. Україна має низькі показники в субіндексах: державне управ-

Таблиця 2

Міжнародні рейтинги, що оцінюють ефективність економічної складової зовнішнього середовища в Україні

Назва індексу	Значення індексу (№ в рейтингу/ кількість балів)	
	2016	2020 або 2021
Index of economic freedom / Індекс економічної свободи [6]	№ 162 (46,8)	№ 124 (56,2)
Sustainable Economic Development Assessment / Оцінка стійкого економічного розвитку [7]	№ – (46,52)	№ 68 (49,1)
The Global Competitiveness Index / Індекс глобальної конкурентоспроможності [8]	№ 85 (4,0)	№ 85 (-)*

* 2019 р.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6-8]

Таблиця 3

Динаміка макроекономічних показників України

Назва макроекономічного показника	Значення		Абсолютне відхилення
	2016	2020 або 2021	
ВВП (ПКС) на душу населення, дол. США	8 668	13 341	+4 673
Рівень безробіття, %	7,7	8,9	+1,2
Рівень інфляції, %	12,1	7,9	-4,2
Експорт, млрд дол. США	36,36	49,22	+12,86
Імпорт, млрд дол. США	52,49	62,38	+9,89
Зовнішньоторговельне сальдо, млрд дол. США	-16,13	-13,16	-2,97

Джерело: побудовано авторами на основі даних [9-11]

ління, охорона навколишнього середовища, економічна стабільність, зайнятість населення, доходи та громадянське суспільство.

Індекс глобальної конкурентоспроможності є сукупністю змінних, яка на дві третини складається з результатів глобального опитування керівників компаній (щоб охопити широке коло факторів, що впливають на бізнес-клімат в досліджуваних країнах), а на одну третину із загальнодоступних джерел (статистичні дані і результати досліджень, що здійснюються на регулярній основі міжнародними організаціями). Всі змінні об'єднані в 12 контрольних показників, що визначають національну конкурентоспроможність: якість інститутів; інфраструктура; макроекономічна стабільність; здоров'я і початкова освіта; вища освіта і професійна підготовка; ефективність на ринку товарів і послуг; ефективність на ринку праці; розвиненість фінансового ринку; рівень технологічного розвитку; розмір внутрішнього ринку; конкурентоспроможність компаній; інноваційний потенціал. Україна не змінила позиції у даному рейтингу.

У табл. 3 наведено динаміку деяких макроекономічних показників України.

Динаміка макроекономічних показників України свідчить про те, що економічне середовище стає більш сприятливим: зріс ВВП (ПКС) на душу населення, обсяг експорту, знизився рівень інфляції. Проте, можна відзначити і негативні тенденції: відбулось зростання безро-

біття, обсягу імпорту. Позиція України в міжнародних рейтингах підтверджує цей висновок: відбувається повільне економічне зростання, якому перешкоджає ряд факторів (корупція, незахищеність прав власності, низька ефективність судової системи, низька інвестиційна та фінансова свободи).

Соціальна складова Для оцінки соціального середовища України проаналізуємо динаміку Індексу людського розвитку, розміру населення та середньої заробітної плати в країні. Дані наведено в табл. 4.

Індекс людського розвитку враховує як соціальну та і економічну складову. Соціальна складова розвитку країни представлена індексом здоров'я, який оцінюється за очікуваною тривалістю життя при народженні, та індексом освіти, який вимірюється середнім числом років навчання для дорослих у віці 25 років і більше та очікуваними роками навчання для дітей шкільного віку. Економічна складова представлена виміром рівня життя через показник валового національного доходу на душу населення [12]. Позиція України поступово зростає в рейтингу людського розвитку, що пов'язано з зростанням ВНД на душу населення (інші субіндекси не змінились за досліджуваний період). Населення країни поступово скорочується через значні міграційні потоки та «старіння» нації». Середня заробітна плата зросла більш ніж вдвічі, проте у 2020 р. складає

Таблиця 4

Динаміка показників соціальної складової зовнішнього середовища бізнесу в Україні

Показник	Значення		Абсолютне відхилення
	2016	2020 або 2021	
Human development index / Індекс людського розвитку [12-13]	№ 81 (0,743)	№ 74 (0,779)	+0,036
Населення, млн. осіб	45,0	40,9	-4,1
Середньомісячна заробітна плата, дол. США	202,8	430,0	+227,2

Джерело: побудовано авторами на основі даних [12-14]

Таблиця 5

Міжнародні рейтинги, що оцінюють ефективність правової складової зовнішнього середовища в Україні

Назва індексу	Значення індексу (№ в рейтингу/ кількість балів)	
	2016	2020 або 2021
Rule of law index / Індекс верховенства права [15]	№ 78 (0,49)	№ 74 (0,51)
Doing business / Індекс ведення бізнесу [16-17]	№ 83 (63,04)	№ 64 (70,2)

Джерело: побудовано авторами на основі даних [15-17]

лише 30% від рівня заробітної плати у країнах-сусідах (Угорщині, Польщі, Чехії та ін.).

Правова складова. Для оцінки правового середовища України проаналізуємо динаміку таких міжнародних рейтингів: Індекс ведення бізнесу (англ. Doing business), Індекс верховенства права (англ. Rule of law index). У табл. 5 наведено дані про місце України у міжнародних рейтингах.

Індекс верховенства права розроблений Світовим проектом правосуддя (англ. World Justice Project), та має на меті виміряти значення верховенства права у країнах світу. Загальний рейтинг України з 2016 р. зріс на 4 позиції, проте значення індексу має незначне зростання, на 0,02 пункти. Україна віднесена до регіону східної Європи та центральної Азії. У регіоні країна посідає 7 місце з 14, у своїй групі за ВНД на душу населення (lower middle income) – 7/35. Індекс складається з 9 факторів. Україна має значення субіндексів вище середнього (кращі) за такими факторами: 3) відкритість уряду (англ. Open Government) 0,57; 4) фундаментальні права (англ. Fundamental Rights) 0,61; 5) порядок і безпека (англ. Order and Security) 0,75 та 7) цивільне правосуддя (англ. Civil Justice) 0,54. Значення субіндексів нижче середнього за такими факторами: 1) обмеження повноважень інститутів влади (англ. Constraints on Government Powers) 0,47; 2) відсутність корупції (англ. Absence of Corruption) 0,33; 6) правозастосування (англ. Regulatory Enforcement) 0,44 та 8) кримінальне правосуддя (англ. Criminal Justice) 0,37. Отже, за даними індексом можна зробити висновок, що Україна має проблеми з верховенством права, проте поступово їх вирішує.

Індекс легкості ведення бізнесу дає можливість оцінити законодавство, пов'язане з веден-

ням бізнесу у 190 країнах світу. Враховує 10 індикаторів. Протягом 2016-2020 рр. Україна покращила свою позицію в рейтингу через позитивні зміни в таких субіндексах: отримання дозволу на будівництво, підключення до електрики, реєстрація власності, отримання кредитів та міжнародна торгівля.

Задля спрощення виходу українських підприємств на зовнішні ринки Україною за роки незалежності було підписано 19 двосторонніх угод про вільну торгівлю, які охоплюють 47 країн світу (800 млн. споживачів) з такими країнами: Азербайджан, Узбекистан, Туркменістан, Киргизстан, Таджикистан, Казахстан, Молдова, Білорусь, Вірменія, Північна Македонія, ЄАВТ, СНД, Чорногорія, Грузія, ЄС, ГУАМ, Канада, Ізраїль, Велика Британія. Також Україна є членом СОТ, має статус учасниці Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження.

Основа регулювання діяльності підприємств України на зовнішніх ринках – це ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність». Необхідною умовою перетинання митного кордону України при експорті продукції є виконання митних формальностей, порядок здійснення яких регулюється Митним Кодексом України. Здійснення платежів у іноземній валюті регулюється ЗУ «Про валюту і валютні операції». При виборі базисних умов постачання підприємства користуються ІНКОТЕРМС-2020. Оподаткування прибутку від експортних операцій здійснюється на підставі Податкового кодексу України. В основу законодавчої бази страхування експортних операцій покладено ЗУ «Про страхування».

Отже, правова складова зовнішнього середовища підприємства поступово розвивається, проте їй досі притаманні проблеми щодо вер-

ховенства права (свавілля влади; застосування законів про працю, навколишнє середовище, охорону здоров'я, комерційних та правозахисних норм не завжди правомірне; виконання нормативно-правових актів є об'єктом хабарництва та незаконного впливу з боку приватних інтересів; державні послуги, такі як видача дозволів і ліцензій та адміністрування державних служб охорони здоров'я надаються через підкуп тощо), а також достатньо утруднена процедура відкриття та функціонування бізнесу.

Висновки з даного дослідження. Для аналізу зовнішнього середовища виконано модифікований PESTEL-аналіз політичного, економічного, соціального та правового середовища функціонування українського бізнесу. На його основі можна зробити такі висновки: 1) Україні має низку проблем щодо політичної нестабільності, низької ефективності уряду, якості законодавства, корупції; 2) економічне середовище стає більш сприятливим (зріс ВВП (ПКС) на душу населення, обсяг експорту, знизився

рівень інфляції), проте, присутні і негативні тенденції (відбулось зростання безробіття, обсягу імпорту); економічному зростанню перешкоджає ряд факторів (корупція, незахищеність прав власності, низька ефективність судової системи, низька інвестиційна та фінансова свободи); 3) населення країни поступово знижується через значні міграційні потоки та «старіння» нації; незважаючи на зростання середньої заробітної плати в країні, відносно розвинених країн-сусідів, вона все одно залишається низькою; 4) Україні досі притаманні проблеми щодо верховенства права (свавілля влади; неправомірне застосування законів; виконання нормативно-правових актів є об'єктом хабарництва та незаконного впливу з боку приватних інтересів; державні послуги, такі як видача дозволів і ліцензій та адміністрування державних служб охорони здоров'я надаються через підкуп тощо), а також достатньо утруднена процедура відкриття та функціонування бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Daniels J., Radebaugh H. Li, Sullivan D. *International Business*, Global Edition, 16th Edition. Pearson, 2018. 784 p.
2. Сазонець О.М. Управління міжнародним бізнесом: Навч. посібн. Рівне: НУВГП, 2019. 338 с. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/14903/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%>
3. What is a PESTLE analysis. *Groupmap*: вебсайт. URL: <https://www.groupmap.com/map-templates/pestle-analysis/>
4. Worldwide Governance Indicators. *The World Bank* : вебсайт. URL: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>
5. Corruption Perceptions Index. *Transparency International* : вебсайт. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>
6. 2021 Index of economic freedom. *Heritage* : вебсайт. URL: <https://www.heritage.org/index/>
7. Sustainable Economic Development Assessment. *BCG* : вебсайт. URL: <https://www.bcg.com/industries/public-sector/sustainable-economic-development-assessment>
8. The Global Competitiveness Index (2016, 2019). *World Economic Forum* : вебсайт. URL: https://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf; https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
9. 2016 Index of economic freedom. *Heritage* : вебсайт. URL: https://www.heritage.org/index/pdf/2016/book/index_2016.pdf
10. Ukraine: Value of exports from 2010 to 2020. *Statista* : вебсайт. URL: <https://www.statista.com/statistics/296079/export-of-goods-to-the-ukraine/>
11. Imports of goods and services (current US\$) – Ukraine. *The World Bank* : вебсайт. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?end=2020&locations=UA&start=1989&view=chart>
12. Human development index 2021. Ukraine. United Nations : вебсайт. URL: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/UKR>
13. Human development index 2016. Ukraine. United Nations : вебсайт. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
14. Gross Average Monthly Wages by Country and Year. UNECE : вебсайт. URL: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_20-ME_3-MELF/60_en_MECCWagesY_r.px/
15. WJP Rule of law index. Ukraine. *World Justice Project* : вебсайт. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>
16. Doing Business Index 2020. *Doing Business* : вебсайт. URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/doingbusiness>
17. Doing Business Index 2016. *Doing Business* : вебсайт. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>

References:

1. Daniels J., Radebaugh H. Li, Sullivan D. (2018). *International Business*, Global Edition, 16th Edition. Pearson, 2018. 784 p.
2. Sazonets, O. M. (2019). *Upravlinnia mizhnarodnym biznesom* [Management of International Business]. Rivne: NUVHP (in Ukrainian).
3. What is a PESTLE analysis. *Groupmap*. Available at: <https://www.groupmap.com/map-templates/pestle-analysis/>
4. Worldwide Governance Indicators. *The World Bank*. Available at: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>
5. Corruption Perceptions Index. *Transparency International*. Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>
6. 2021 Index of economic freedom. *Heritage*. Available at: <https://www.heritage.org/index/>
7. Sustainable Economic Development Assessment. *BCG*. Available at: <https://www.bcg.com/industries/public-sector/sustainable-economic-development-assessmen>
8. The Global Competitiveness Index (2016, 2019). *World Economic Forum*. Available at: https://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf; https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
9. 2016 Index of economic freedom. *Heritage*. Available at: https://www.heritage.org/index/pdf/2016/book/index_2016.pdf
10. Ukraine: Value of exports from 2010 to 2020. *Statista*. Available at: <https://www.statista.com/statistics/296079/export-of-goods-to-the-ukraine/>
11. Imports of goods and services (current US\$) – Ukraine. *The World Bank*. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD?end=2020&locations=UA&start=1989&view=chart>
12. Human development index 2021. Ukraine. *United Nations*. Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/UKR>
13. Human development index 2016. Ukraine. *United Nations*. Available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf
14. Gross Average Monthly Wages by Country and Year. *UNECE*. Available at: https://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_20-ME_3-MELF/60_en_MECCWagesY_r.px/
15. WJP Rule of law index. Ukraine. *World Justice Project*. Available at: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>
16. Doing Business Index 2020. *Doing Business*. Available at: <https://russian.doingbusiness.org/ru/doingbusiness>
17. Doing Business Index 2016. *Doing Business*. Available at: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>